

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

7
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

7491
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 406 sahifa, 30-iyul, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'ZR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'ZR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Resp. Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'ZR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'ZR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'ZR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinova, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'ZR Tabiat resurslari vazirligi,
O'ZR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli
qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Green Economy Transition Strategy for Uzbekistan	6
Raekwon Chung , Chairman, Supervisory Committee for New Climate Innovation Center at TSUE	
Jahon Savdo Tashkilotiga a'zolikning dolzarb masalalari.....	8
Nodira Shotursunova , Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
"Yashil iqtisodiyot" dan "yashil taraqqiyot" sari.....	12
Shoyqulov Baxtiyor Bakirovich , t.f.n., dotsent	
Tadbirkorlik faoliyatida yuzaga keladigan risklarni sug'urtalashning mohiyati va xususiyatlari.....	16
Egamov Zoxid Baxtiyarovich , bosh mutaxassisi	
Unleashing the Potential of Human Capital for Green Development: Bridging the Gap between Environmental Sustainability and Skill Development.....	26
Muratova Muzayana , Teacher	
Анализ состояния применения механизма инновационного управления инфраструктурами нефтегазовых предприятиях в условиях глобальной потепление земли.....	34
Кучаров Абдор Сабиринович , профессор; Динара Нурмамад кизи Ишманова , доцент; Тю Константин Геннадьевич , соискатель	
Enhancing Methodology for Developing Professional and Communicative Skills of Future Economists in the Context of Teaching English and Green Economy	39
Nargiza Samandarova Muxammadovna , Teacher	
The Role of Higher Education in Shaping a Sustainable Green Economy.....	47
Ikromov Sayidolim , Teacher	
O'zbekistonda yashil turizmni rivojlantirish istiqbollari.....	54
Rasulova Nigora Yusupovna , kafedra assistenti	
Qishloq hududlarini rivojlantirishda agroturizmning ahamiyati	58
Jontemirova Iroda Ikrom qizi , talaba	
Iqtisodiy rivojlanish yo'lida "Yashil iqtisodiyot" ning o'rni.....	61
Hamroyeva Sevinchbonu Hamroyevna , talaba	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyot va yashil byudjetlashtirish tizimiga o'tishning ahamiyati.....	64
Raxmanov M. A. , tayanch doktorant	
Sustainable Globalization: Nurturing a Green Economy in Higher Education.....	68
Tukhtaeva Shakhnoza , Teacher	
Qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishni investitsiyalar yordamida oshirish xususiyatlari.....	75
Bauyetdinov Majit Janizagovich , kafedra dotsenti; Djumaniyazov Ubbiniyaz Ismayl uli , tayanch doktoranti	
Qishloq xo'jaligi nisbiy samaradorligini baholash.....	79
Berkinov Bozorboy , iqtisodiyot fanlari doktori, professor; Qulmatova Sayyora Safarovna , PhD; Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchisi	
O'zbekiston Respublikasidagi yirik tijorat banklari kreditlash amaliyotining ekonometrik tahlil va natijalari	86
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda eksportni kreditlash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari.....	97
G'aniyev Shaxriddin Abduvoxidovich , i. f. d., professor; Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich , i. f. d. (PhD)	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	102
Raxmanov Mexridin Sindarovich , kafedra dotsent v. b.	
Banklarda moliyaviy resurslarni boshqarishning ayrim rivojlangan mamlakatlar tajribasi.....	106
Ortiqov Uyg'un Davlatovich , kafedra dotsenti, i.f.n.	
Зарубежный опыт в области цифровизации цепочки поставок продуктов питания	115
Марданова Барно Асатуллоевна , докторант	
Environmental culture and building the ecosystem performance: An empirical analysis from Uzbekistan.....	119
Aziz Zikriyoev , PhD	
Kichik biznes subyektlarining eksport salohiyatini oshirishda innovatsiya va raqamlashtirish bo'yicha xorij tajribasi.....	129
Kambarova Sh. M. i.f.b.f.d. PhD	

Xalqaro dividend siyosati tajribalarida "S&P 500 dividend aristocrats" amaliyoti va uni milliy fond bozorida qo'llash imkoniyatlari	134
Sherkuziyeva Nasiba Abrorovna , dotsent	
Yirik sanoat korxonalarida innovatsion menejmentni joriy etish asosida mehnat samaradorligini oshirish yo'llari	139
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich , i. f. b. f. d. (PhD), dotsent; Saotaliyeva Nozima Isomiddinovna , talaba	
Byudjetdan tashqari mablag'lari samaradorligini oshirishda davlat xaridlarining roli	147
Norov Akbar Ruzimamatovich	
O'zbekistonda sanoat kooperatsiyasi asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish jarayonlari tahlili	151
Egamberiyev Shuxrat Satimbayevich , i.f.f.d.(PhD)	
Aholining tadbirkorlik faolligini oshirishda oilaviy tadbirkorlikning roli	158
Xudayarova Maftuna Shavkatovna , tayanch doktorant	
Elektron tijoratni samarali tashkil etishda raqamli platformalarning yaratilish texnologiyasi	164
Karimova Shirin Zoxid qizi , tayanch doktorant	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish orqali aholi bandligini ta'minlash	168
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanini harakatlantiruvchi omili sifatida	172
Raximbayev Akmal Azatboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
Overview of Environmental Management in Uzbekistan: A Comparative Analysis of Protected Areas and Waste Management.....	177
Mamadjonova Sarvinoz Sharifjonovna , PhD	
Obligatsiyalar bozorining paydo bo'lishi va uning iqtisodiyotga kapital jalb qilishdagi ahamiyati	182
Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li , tayanch doktorant	
Iqtisodiy subyektlarga soliq yukini hisoblashning ahamiyati va zarurati.....	186
Abduturovov Jasurbek Nozimjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	195
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Yangi O'zbekiston taraqqiyotida sug'urta munosabatlarini amalga oshirishning ahamiyati va zarurligi.....	199
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , tayanch doktorant	
Assotsiativ qoidalar va bozor savatlarining tahlili	205
Sh. B. Rajabov; Sadinov Aziz Ziyadullayevich , 3 st year doctoral student	
Mamlakatda davlat soliq xizmati organlari soliq ma'muriyatchiligi faoliyati tahlili.....	210
Tashmuxeimedova Yayra , tadqiqotchi	
Exploring the Integration of Management and Marketing Strategies in Higher Education Institutions: Addressing Crucial Gaps for Enhanced Organizational Performance.....	213
Rakhimova Gulnoza , Teacher	
Особенности научной биографии художника Урала Тансыкбаева (на материале эпистолярного наследия).....	218
Искендир Аккуралай Абдиуалиевна , докторант	
Raqamli iqtisodiyot: milliy iqtisodiyot drayveri	222
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna , kafedra dotsenti; Berdiyeva Janonaxon Jahongir qizi	
Роль цифровизации туристической отрасли в повышении её экспортного потенциала страны	228
Суюнова Фотима Баходир кизи , базовый докторант	
Таргетирование инфляции в Узбекистане: предпосылки применения и первые итоги	233
Рашидов Рахимжон Искандарович , в.и.о доцента; Якубова Шамшинур Шухратовна , к.э.н., доцент, докторант (DSc)	
O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyati va uning barqarorligini ta'minlashda sug'urtaning o'rni	240
Nomozova Qumri Isoyevna , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent	
Tijorat banklarining investitsion jozibadorligini takomillashtirishning xorijiy davlatlar tajribalari.....	248
Nazarov Qilich Xolmuradovich , kafedra assistenti	
Bank moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda huquqiy mexanizmlarning o'rni	255
Akbarov Behzodhon Ulug'bek o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklarida muammoli aktivlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	262
Do'sanov Doniyor , magistr	

Tijorat banklarida raqamli texnologiyalarni joriy qilish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar	269
N. N. Ro'ziyev	
Exploring the Potential of Islamic Finance in Uzbekistan.....	277
Sattorova Nasiba G'anijon qizi, Teacher	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari faoliyatini tartibga solish tizimining zamonaviy holati.....	284
Murodova Dilnoza Choriyevna, PhD	
Kredit mexanizmini metodologik asoslarini takomillashtirish	288
Gadoyev So'hrob Jumakulovich, mustaqil tadqiqotchi	
Korxonalarda raqamli marketing vositalaridan foydalanish xususiyatlari.....	295
M. A. Saparova, talaba	
Приоритетные направления модернизации системы подготовки туристских кадров.....	299
Очилова Хилола Фармоновна, к.э.н., доцент	
Improving the use of competitive strategies in the management of sewing and knitting enterprises during green development	304
Vafoyeva Dilafruz, Teacher	
O'zbekistonda savdo xizmatlari sohasining rivojlanish tendensiyasi va istiqbollari	311
Xojiyev Elshod Yoqub o'g'li, katta o'qituvchisi, PhD	
O'zbekiston Respublikasida aholini ijtimoiy himoya qilishning zamonaviy statistik usullaridagi tahlili	316
Kutbitdinova Muhayyoxon Inoyatovna, tayanch doktorant	
O'zbekiston to'qimachilik sanoatida CRM strategiyalaridan foydalanish yo'llari	323
Xalilova Nafisa Komilovna, magistrant	
Ko'zi o'z shaxslarni ish bilan ta'minlashni qonunchilik vositasida tartibga solishdagi xorijiy tajriba	327
Usmonov Ziyodulla Ulmas o'g'li, tayanch doktorant	
Оптимизации операционной стратегии и повышение экономического потенциала хлопково-текстильных кластеров	334
Джурбаев Отабек Джурбаевич, доцент кафедры	
Необходимость управления активами и пассивами современными банками Узбекистана.....	341
Фаттахова Муниса Абдухамитовна	
Transport logistika xizmatini eksportni takomillashtirishga ta'siri	349
Jumabayeva Akmole Sheraliyevich, magistrant	
Цифровая валюта: возможные последствия вывода из обращения наличных денег	354
Бахромов Мирзаахмад Рустам угли, студент; Абдикаримова Динара Рустамхановна, научный руководитель, д. э. н. (DSc)	
Systematic mapping study of higher education in green development context.....	361
Asqarova Feruza Abdullaevna, Senior Teacher	
O'zbekistonda rekreatsiya turizmini rivojlantirish imkoniyatlari	368
Vayskulov Ramazon Alisher o'g'li, kafedra o'qituvchisi; Shaymanova Nigora Yusupovna, tayanch doktoranti	
Особенности подготовки юных футболистов на этапах начальной подготовки, спортивно – оздоровительном и групп начальной специализации.....	373
Д. К. Исмагилов, кандидат педагогических наук, доцент	
Optimizing Financial Resources Management in Treasury Systems for Sustainable Green Development.....	377
Shodmonkulova Shahlo, PhD student	
Iqtisodiy xavfsizlikning institutsional asoslarini takomillashtirishning xorij davlatlar tajribasi	384
Mamatov Sardor Axmatjonovich, mustaqil tadqiqotchi	
Bank tizimida resurs bazasini mustahkamlash yo'llari.....	390
Voxidov Oybek Rozikovich, mustaqil tadqiqotchisi	
Integrating Career-Oriented Communication Competences in English Language Teaching for Future Specialists in Higher Education Institutions: A Catalyst for Green Economy	398
Rajapov Sulaymon Nuraddin Ugli, Teacher	
Tijorat banklari faoliyatida raqamli texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini baholash istiqbollari	406
Fayziyeva Muyassarzoda Xancharovna, mustaqil izlanuvchi (PhD)	

BYUDJYETDAN TASHQARI MABLAG'LARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA DAVLAT XARIDLARINING ROLI

Norov Akbar Ruzimamatovich

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bo'lim boshlig'i

Annotatsiya: Maqolada oliy ta'lim muassasalarida mavjud moliyaviy resurslardan foydalanish samara-dorligini oshirishda davlat xaridlarining ahamiyati va roli masalasi yoritilgan. Oliy ta'lim muassasalarida byudjetdan tashqari moliyaviy resurslarning ahamiyati va uni tasarruf etishda davlat xaridlarining ahamiyati o'zbek va xorij olimlarining tahliliy yondashuvlari o'rganildi. Maqolada monografik va ekspert hamda tizimli tahlil natijalariga asoslanib, mavjud moliya-viy resurslarni samarali tasarruf etilishida davlat xaridlarining roli, uning OTM moliyaviy barqarorligini ta'minlashdagi ahamiyati ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, byudjetdan tashqari mablag'lar, vaqt birligi, nomaqbul xo'jalik yuri-tuvchi subyektlar, valyuta kurslari, davlat xaridlari, xarid turlari, moliyalashtirish, xo'jalik yurituvchi subyektlar, narx parametrlari, moddiy texnika bazasi, moliyaviy erkinlik.

Аннотация: В статье рассматривается значение и роль государственных закупок в повышении эффективности использования имеющихся финансовых ресурсов в высших учебных заведениях. Важность внебюджетных финансовых ресурсов в высших учебных заведениях и важность государственных закупок в управлении ими были изучены на основе аналитических подходов узбекских и зарубежных ученых. В статье по результатам монографического и экспертно-систематического анализа освещена роль государственных закупок в эффективном управлении доступными финансовыми ресурсами, их роль в обеспечении финансовой устойчивости высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, внебюджетные фонды, единица времени, неблагоприятные субъекты хозяйствования, курсы валют, государственные закупки, виды закупок, финансирование, субъекты хозяйствования, ценовые параметры, материально-техническая база, финансовая свобода.

Abstract: In the article is discussed the public procurement importance and role in improving the efficiency of available financial resources using in higher education institutions. The importance of extra-budgetary financial resources in higher education institutions and the importance of public procurement management were investigated on the bases of analytical approaches to Uzbek and international studies. On the basis monographic, expert and systematic analysis' results, there is highlights the role of public procurement in the effective management of available financial resources, its role in ensuring the financial stability of higher education.

Key words: higher education, extra-budgetary funds, unit of time, unfavorable business entities, exchange rates, public procurement, types of procurement, financing, business entities, price parameters, material and technical base, financial freedom.

KIRISH

Jahon tajribasidan ma'lumki, mamlakatlarni rivojlanishi va taraqqiy etishi bevosita ilm-fanga e'tibor, ta'lim sohaning rivojlanishiga bog'liqligini ko'rish mumkin.

Oliy ta'lim muassasalari ham iqtisodiy jarayonlarda bevosita ishtirok etadigan keng qamrovli iste'molchi va sotuvchi rolida namoyon bo'ladigan subyektlardan biri sanaladi. Shundan kelib chiqqan holda, OTMlar ham o'z ehtiyojlarini "xaridorlar" sifatida ishlab chiqaruvchilar va ta'minotchilar orqali tanlov asosida ehtiyojlari uchun tovarlar (ishlar, xizmatlar) ni sotib olish tizimiga bevosita kiradi. Mazkur tizim jahon amaliyotida tan olingan tizimlardan biri sanaladi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasida "2019–2022-yillarda iqtisodiyotda o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi 2,1 barobarga, shu jumladan markazlashtirilgan investitsiyalar hisobiga 2,8 barobarga ortgan. Yalpi ichki mahsulot tarkibidagi investitsiyalar ulushi 2019-yildagi 21 foizdan 2022-yil yakuniga ko'ra 38 foizdan ko'proqqa o'sdi. Ushbu davrda tashqi savdo aylan-masi hajmi 1,7 barobarga oshdi. Investitsiyalar va tashqi savdodagi

yuqori faollik sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmlarining 1,24 barobarga, qurilishning 1,44 barobarga o'sishiga rag'batlantiruvchi ta'sir ko'rsatdi, ularning yalpi ichki mahsulot tarkibidagi ulushi esa 24,1 foizdan 33,2 foizgacha o'sdi" [1].

Bu raqamlardan ko'rinib turibdiki, barcha soha va yo'nalishlarda olib borilayotgan islohotlar natijasida o'sish kuzatilmoqda. Mazkur islohotlar zahirida milliy iqtisodiyotni erkinlashtirish, mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash, eksport salmog'ini ko'paytirish, import tovarlar hajmini kamaytirish, ilm-fanni rivojlantirishga qaratilgan oqilona siyosat yotganligini ko'rishimiz mumkin. Ta'lim tizimida olib boriladigan islohotlarning asosiy vazifalaridan biri bu o'quv jarayonini isloh qilish va oliy ta'limning moddiy-texnik bazasini yaxshilashdir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Quyidagi xorijlik iqtisodchi olimlar davlat xaridlari sohasining rivojlanishi va takomillashtirilishining asosiy qoidalarini, davlat xaridlari hisobini tashkil etish va ulaning oliy ta'lim tizimidagi samaradorligini baholash bo'yicha ba'zi jihatlariga e'tibor bergan holda ilmiy tadqiqot olib borgan, jumladan I. I. Smotritskaya, S. A. Bordunova, A. I. Vorobiyeva, Y. A. Mizikovskiy, E. A. Orlova, S. V. Pankova, A. A. Piskunov, K. V. Razuvayeva, T. M. Rogulenko, Y. V. Sokolova, I. A. Tulseva, A. E. Sheveleva, T. G. Sheshukova va boshqalarni keltirish mumkin. Mahalliy iqtisodchi olimlardan M. P. Yunusov, D. B. Qosimov, U. Urakov, U. Burxonov, Atamuradov [5] va boshqalarning ilmiy ishlarida mazkur masalalarga to'xtalib o'tilgan.

Shuning bilan oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy mustaqilligining ahamiyati va moliyaviy resurslar samaradorligini oshirish usullarini takomillashtirish borasida qator hal qilinmagan masalalarni yechish alohida ilmiy tadqiqotlarni talab qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot olib borish davomida monografik tahlil hamda ekspert va tizimli tahlil usullaridan foydalangan holda oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy mustaqilligining ahamiyati va moliyaviy resurslar samaradorligini oshirish usullarini takomillashtirish bo'yicha takliflar tayyorlandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Oliy ta'lim muassasalarining taraqqiy etishi va samaradorligining oshishi bevosita uning moliyaviy erkinligiga, mavjud moliyaviy resurslarning to'g'ri, maqsadli hamda samarali ishlatilishi masalasiga bog'liq ekanligi sir emas. Shu nuqtayi nazardan OTMlarda mavjud moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi bugungi kunning dolzarb va e'tibor berilishi lozim bo'lgan jihatlaridan sanaladi. Respublikamiz miqyosidagi OTMlarda byudjetdan tashqari to'lov-kontrakt mablag'lari va byudjetdan tashqari rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari asosiy moliyaviy manbalari sanaladi.

Mazkur mablag'larni samarali tasarruf etish maqsadida, OTMlarning moddiy texnika bazasini mustahkamlashga, ta'limga raqamli texnologiyalarni keng joriy qilishga, bino va inshootlarni mukammal va joriy ta'mirlash ishlariga yo'naltirishda bevosita o'rnatilgan tartibda, respublika tovar xom-ashyo birjasi orqali savdolarida qatnashish belgilangan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining "Davlat xaridlari to'g'risida"gi O'RQ-472-son Qonuni talablariga rioya qilingan holda amalga oshiriladi. Shu bilan bir qatorda, davlat xaridlari turlari va ularni amalga oshirish bilan bog'liq bir qancha normativ hujjatlar qabul qilingan.

1-jadval: 2022-11-15 - 2022-12-15-yillarda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan xorijiy valyutalarga nisbatan o'zbek so'mining rasmiy kursi [3]

Vaqt	1 Dollar AQSh (USD)
2022-10-20	10371,76
2022-10-27	10359,88
2022-11-03	10366,86
2022-11-10	10378,88
2022-10-20	10371,76
2022-11-17	10390,93
2022-11-24	10414,86
2022-12-01	10427,38
2022-12-08	10443,07
2022-12-15	10463,12

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-avgustdagi "Mahalliy ishlab chiqaruv-chilarni qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4812-son, "Loyihaoldi, loyiha, tender hujjatlari va kontraktlarni ekspertizadan o'tkazish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3550-son, "Tovarlar (ishlar, xizmatlar)ning davlat va korporativ xaridlarini amalga oshirishning zamonaviy shakl va uslublarini yanada joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3237-son, "Tovarlar (ishlar, xizmatlar) ning davlat va korporativ xaridlar tizimini yanada isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3166-son qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi loyiha boshqaruvi milliy agentligining "Xarid qilish tartib-taomillarini tashkil etish va o'tkazish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi 185-son buyrug'i, Adliya vazirligi tomonidan 3016-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Tender savdolarini tashkil etishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 456-son, "Kapital qurilishda tanlov savdolari tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 302-son qarorlarini ^[6] keltirib o'tishimiz mumkin bo'ladi.

2-jadval: Ba'zi OTMlarda davlat xaridlari orqali tuzilib bekor bo'lgan shartnomalar soni va summasi ^[7]

OTM nomi	Yillar	Bekor bo'lgan shartnomalar soni	Summasi, mln. so'm
O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi	2019–2022-yillar	18	986,8
O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti	2019–2022-yillar	8	352,6

Ma'lumki, OTMlarning moliyaviy erkinligi bevosita ularning rivojlanishi, taraqqiy etishi va sifatli, zamonaviy hamda erkin fikrlaydigan kadrlar yetishtirib chiqarishining asosiy, ustun bo'lgan omillaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, OTMlar tomonidan byudjetdan tashqari mablag'lar hisobidan moddiy texnika bazasini mustahkamlashga, oliy ta'lim sohasiga raqamli ta'limni joriy etish, bino va inshootlarni mukammal va joriy ta'mirlash uchun sarflanayotgan barcha mablag'lar o'rnatilgan tartibda Davlat xaridlari orqali tartibga solinishi yaxshi albatta. Biroq, davlat xaridlarining talablari OTMlarda byudjetdan tashqari moliyaviy resurslarning samarali tasarruf etilishiga quyidagi jihatlarda o'zining salbiy ta'sirini o'tkazmasdan qolmayapti:

vaqt nuqtayi nazaridan: Chunki, respublikamizda amal qilayotgan bozor qonuniyatlari, raqobatning tez sur'atlarda jadallashuvi, iste'molchilarning talabchanligi ortayotgan hamda raqamli va masofaviy ta'limni joriy etish talab etilayotgan bir paytda zamonaviy multimedia, kompyuter texnologiyalarining aksariyat qismi xorijdan import qilinishini va ta'lim xizmatlarini ko'rsatish hamda ishlab chiqarish jarayonini bu tarzda tezkor tashkil etish o'ziga xos qiyinchiliklar va to'siqlarni keltirib chiqarayotganligi ko'rishimiz mumkin.

Buni quyidagi 3-jadval misolida ko'rib chiqsak maqsadga muvofiq bo'ladi:

3-jadval: Narx parametrlariga muvofiq ishlar, xizmatlar, tovarlarni yetkazib berish sifatini baholash

Narx ko'rsatkichini o'zgartirish	Sifat nazorati	Buyurtmachidan talab etiladigan harakatlar
$R < 5\%$	Xizmatlar, ishlar, tovarlarni yetkazib berishning yuqori sifati	Bu yerda xech qanday maxsus harakat talab etilmaydi
$5\% < P < 15\%$	Xizmatlar, ishlar, tovarlarni yetkazib berishning yuqori sifati	Xech qanday maxsus xarakat talab etilmaydi
$15\% < P < 25\%$	Xizmatlar, ishlar, tovarlarni yetkazib berishning o'rtacha sifati	Pudratchining shartnomani bajarishga e'tibori
$25\% < P < 35\%$	Xizmatlar, ishlar, tovarlarni yetkazib berishning ikkinchi o'rtacha sifati	Tanlov g'olibining shartnomani bajarishga alohida e'tibor
$P < 35\%$	Xizmatlar, ishlar, tovarlarni yetkazib berishning past sifati	Tanlov g'olibi tomonidan shartnomani bajarishga favqulodda e'tibor

OTMlar tomonidan byudjetdan tashqari mablag'lari hisobidan xarid qilinadigan, asosiy vositalar (o'quv laboratoriya jihozlari, kompyuter texnikalari va mebellar) tanlov qilish yoki tender orqali xarid qilinganda vaqtdan yutqazish holatlari ko'plab uchraydi. Shu bilan bir qatorda, tanlov o'tkazish maqsadida e'longa xona va tashkilotlarning barchasi ham to'g'rilik, halollik, shaffoflik prinsiplari asosida ishlaydigan hamda o'zining mavjud real tovar va xizmatlarini taklif etayotgan xo'jalik subyektlari deyish mushkul masalalardan. OTMlar tomonidan byudjetdan tashqari mablag'lari hisobidan xarid qilayotgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) davlat xaridlari jarayonini tashkil etish uchun vaqt birliklarini yo'qotayotgan bir paytda tovar xom-ashyo birjasida nomaqbul xo'jalik yurituvchi subyektlarga uchrayotganligi, ularning savdolarida shartnomalarning shartlarini to'liq, batafsil o'rganmasdan yutib olishlari, shartnoma shartlariga muvofiq tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni o'z vaqtida yetkazib bermasligi,

ma'lum vaqt o'tishi bilan shartnomalarning bekor qilinishi kabi holatlarning ko'p uchrayotganligini ko'rishimiz mumkin. Bularning barchasi OTMlarning xarid jarayoniga, uning moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga, ta'limi OTMlarda davlat xaridlari jarayonida uchrayotgan masalalar va moliyaviy resurslarning samaradorligini oshirish bilan bog'liq omillarga narx parametrlarining tovarlar (ishlar, xizmatlar)ning sifatiga bog'liqligiga e'tibor qaratilishi lozim bo'ladi. Rossiyalik taniqli iqtisodchi olimlardan A. Y. Guşinning tadqiqotlarida alohida e'tibor qaratilganligini ko'rishimiz mumkin. Jumladan A. Y. Gushin ^[4] quyidagi jadvalga ko'ra narx parametrlariga muvofiq ishlar, xizmatlar, tovarlarni yetkazib berish sifatini baholash mezonini ko'rsatib o'tgan.

Buyurtmasining zaruriy harakatlari – ushbu parametr, avvalombor bajarilgan ishlarni etkazib berilayotgan tovarlarni tanqidiy qabul qilishda va texnik nazoratni amalga oshirishda ifodalanishi mumkin bo'lgan harakatlarni, buyurt-machining yetkazib beruvchi tomonidan taklif etayotgan narxlariga munosabatini aks ettiradi. Bu jadvalda ko'rsatilgan, narx parametrlari ta'siri rivojlangan mamlakatlarda qurilish va ta'mirlash ishlari bo'yicha narx parametrlariga baho berishda qo'llash mumkin bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining bergan statistik ma'lumotlariga nazar solinsa, 2022-yil 9 oyigida Davlat xaridlari bo'yicha tuzilgan shartnomalar va davlat buyurtmachilarining davlat xaridlaridagi holatida quyidagi jihatlari ko'zga tashlanadi.

Ma'lumotdan ko'rinadiki, davlat xaridlari turlarida Yagona yetkazib beruvchilar bilan tuzilgan shartnomalarning ulushi 39,9 foizni, to'g'ridan to'g'ri shartnoma tuzish orqali amalga oshirilgan davlat xaridlarining ulushi 39,7 foizni tashkil etayotganligini ko'rinadi. Qolgan davlat xaridlari turlari bo'yicha ulushlar nisbatan kam foizni tashkil etmoqda. Bundan shuni xulosa qilish mumkinki, davlat xaridlarini amalga oshirishda to'g'ridan to'g'ri va yagona buyurtmachilar bilan shartnomalar tuzish davlat buyurtmachilarga qulaylik tug'diradi va mavjud moliyaviy resurslardan vaqt birligida samarali foydalanish imkoniyatini yaratib beradi.

Shiddat bilan rivojlanayotgan global iqtisodiy jarayonlarga va jahon moliya bozorigadadil integratsiyalashib borayotgan mustaqil respublikamizda bugungi kunda barcha jabhalarida bozor qonuniyatlari amal qilayotganligini, chuqur uylangan iqtisodiy-ijtimoiy islohotlar olib borilayotganligi hech kimga sir emas. Shu jumladan, ta'lim tizimidagi islohotlar, davlatimiz tomonidan berilayotgan e'tibor va qo'llab-quvvatlashlar samarasi ko'rinmoqda. Jahon tajribasidan ma'lumki, OTMlar ham iqtisodiy jarayonlarning faol ishtirokchisi va subyekti sanaladi. Shu nuqtayi nazardan ularning moliyaviy mustaqilligi hamda mavjud moliyaviy resurslardan samarali foydalanishi bevosita davlat xaridlariga bog'liq.

Yuqoridagi tahlillarda ko'rib o'tdikki, OTMlarning byudjetdan tashqari mablag'lari samaradorligini oshirish, moliyaviy resurslardan foydalanish yo'llarini takomillashtirish va moliyaviy mustaqilligini ta'minlash maqsadida, OTMlarning byudjetdan tashqari mavjud moliyaviy resurslarining samaradorligini oshirish muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, OTMlarda byudjetdan tashqari mablag'lar hisobidan xarid qilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) davlat xaridlarida ba'zi imtiyozlar berilishi maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Jumladan,

- byudjetdan tashqari mablag'lar hisobidan xarid qilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) ga to'g'ridan to'g'ri shartnoma imzolanishiga ruxsat berishi;
- yagona yetkazib beruvchilar bilan to'g'ridan to'g'ri shartnomalar tuzish;
- byudjetdan tashqari mablag'lar hisobidan qilinadigan joriy va mukammal ta'mirlash ishlari bo'yicha tender savdolari bo'yicha e'lon muddatini 10 kungacha qisqartirish.

Mazkur takliflarning amaliyotga joriy etilishi OTMlarda mavjud byudjetdan tashqari moliyaviy resurslar samaradorligini oshirishga va moliyaviy barqarorligini ta'minlashga bevosita xizmat qiladi degan fikrdamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4812-son Qarori.
2. Трансформация системы государственных закупок в российской экономике: Автореф. дисс. док. экон. наук. – М.: 2009. – 56 с.
3. Бордунова С.А. Право и экономика, 2009. – N 1.
4. <https://cbu.uz/ru/arkhiv-kursov-valyut/>
5. Гушин А.Ю. Определение эффективности и способы её оценки в системе государственного заказа // Фундаментальные исследования. – 2012. – № 9–1. – С. 204–208; URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article>
6. Burxonov U., Atamuradov T. Davlat xaridi. –T. : "Fan va texnologiya". 2012.- 152b.
7. www.lex.uz milliy qonunchilik bazasi
8. O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi va O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kom-munikatsiyalar universitetining hisobot ma'lumotlari.
9. <https://www.mf.uz/uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

«Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot» jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi 26-uy.